

“ความเป็นบ้าน” ในความหมายของปิแอร์ บูร์ดิเยอ

เบญจวรรณ ทัศนสิลพร¹

สิทธา กองสาสนะ²

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจ “ความเป็นบ้าน” (homeness) ผ่านกรอบแนวคิดของปิแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) ที่ว่า “บ้าน” มิใช่เป็นเพียงที่อยู่อาศัยทางกายภาพ หากเป็นพื้นที่ที่มีนัยยะทางสังคม และวัฒนธรรมที่ซับซ้อน สัมพันธ์กับอัตลักษณ์ และวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัย คำถามหลัก คือเราเข้าใจ “ความเป็นบ้าน” ได้อย่างไรในฐานะพื้นที่ที่ผลิตซ้ำภายใต้เงื่อนไขโครงสร้างทางสังคม โดยการวิเคราะห์งานเขียนของบูร์ดิเยอ และนักคิดที่นำแนวคิดไปต่อยอด นำมาใช้เพื่ออธิบาย “บ้าน” ในฐานะพื้นที่ปฏิบัติการของฮาบิทัส (habitus) และทุน (capital) ที่ขับเคลื่อนอย่างมีพลวัต ผลการศึกษาชี้ว่า “ความเป็นบ้าน” เป็นสิ่งที่ถูกผลิตขึ้นผ่านปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์ โดยฮาบิทัสทำหน้าที่กำหนดว่าบ้านจะกลายเป็นพื้นที่ที่สอดคล้องกับตัวตน บ้านเป็นพื้นที่แสดงออกของทุนทางวัฒนธรรมกับทุนทางสังคม ผ่านการตกแต่ง และรสนิยมที่สะท้อนความแตกต่างทางชนชั้น การอยู่อาศัยจึงมิใช่เพียงประสบการณ์ส่วนตัว แต่เป็นการประกอบสร้างที่เชื่อมโยงกับอำนาจ การผลิตซ้ำโครงสร้างและความหมายทางสังคม ทั้งระดับจุลภาค และมหภาค รวมถึงบทความเปิดพื้นที่ให้เห็นข้อวิพากษ์และข้อเสนอที่สะท้อนพลวัตของการนำแนวคิดมาใช้ เช่น การตั้งคำถามกับการลดทอนมิติด้านอารมณ์และความทรงจำ การต่อรองเชิงอัตลักษณ์ในบริบทการย้ายถิ่น และสังคมร่วมสมัย

คำสำคัญ: บ้าน ความเป็นบ้าน ปิแอร์ บูร์ดิเยอ ฮาบิทัส ปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์

¹ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น <email: tbenja@kku.ac.th>

² คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น <email: ksitta@kku.ac.th>

“Homeness” in the Sense of Pierre Bourdieu

Benjawan Thatsanaleelaporn³

Sitta Kongsasana⁴

ABSTRACT

This study probes the meaning of “homeness,” challenging reductionist views of the home as merely a physical structure. Guided by Pierre Bourdieu, the research illuminates the connections among the domestic sphere, personal identity, lifestyles, and the surrounding social and cultural fabric. The central question is how “homeness” can be understood as a socially situated space of reproduction under socially structural conditions. Qualitative document analysis of Bourdieu and scholars extending his concepts was employed to frame the home as a site of practice in which habitus and multiple forms of capital are enacted and negotiated dynamically. The findings indicate that “homeness” emerges from symbolic practice, where the habitus shapes the transformation of homes into spaces of identity and belonging. The home functions as an expression of cultural and social capital via decoration and taste, reflecting class distinctions. Habitation transcends personal experience, operating as a construction linked to power and the reproduction of social structures and meanings at both the micro and macro levels. Moreover, this study engages with critiques and extensions of Bourdieu’s framework, including the tendency to underemphasize the affective and mnemonic dimensions of dwelling, and the ways in which migration and contemporary social contexts reconfigure home as a site of identity negotiation.

Keywords: Home, Homeness, Pierre Bourdieu, Habitus, Symbolic practice

³ Faculty of Architecture, Khon Kaen University <Email: tbenja@kku.ac.th>

⁴ Faculty of Architecture, Khon Kaen University <Email: ksitta@kku.ac.th>

บทนำ

วลี “ไม่มีที่ไหนเหมือนบ้าน” (there is no place like home) จากภาพยนตร์ The Wizard of Oz ค.ศ.1939 สะท้อนคุณค่า และความหมายที่มนุษย์ผูกโยงกับ “บ้าน” โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้คนในบริบทของการพลัดถิ่น (diaspora) แม้ทุกที่ที่พักอาศัย อาจถูกเรียกว่า “บ้าน” แต่ไม่ใช่ทุกแห่งจะมี “ความเป็นบ้าน” ซึ่งแฝงไว้ด้วยความรู้สึก ความทรงจำ และปฏิบัติการบางอย่าง อาทิ ฉากชีวิต ความรัก ความซึ้ง หรือความปรารถนาในการอยู่หรือหนีไป อันสะท้อนการรับรู้ “บ้าน” ในเชิงอัตวิสัย ที่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ส่วนบุคคล และบริบทเฉพาะด้วย ที่รวมถึงมิติที่ไม่อาจจับต้องได้แต่สามารถรับรู้และสัมผัสได้ (non-physical home) (Samanani & Lenhard, 2019) อาทิ บ้านเป็นพื้นที่ที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับคนอื่น สังคม และตนเอง (Lawrence, 1995, p. 57) สะท้อนตัวตน คุณค่า (Lewin, 2001, p. 360) และสถานะทางสังคม (Pallasmaa, 1995, p. 144) อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ของความปลอดภัย ความเป็นส่วนตัว และอิสรภาพ (Dovey, 1985, p. 46; Lewin, 2001, p. 360) บางส่วนของบ้านเปิดเผยเพื่อแสดงตัวตนต่อสาธารณะ ขณะบางส่วนกลับถูกจำกัดไว้สำหรับสมาชิกภายใน (Pallasmaa, 1995, p. 138) ความคุ้นเคยที่เกิดจากการอยู่อาศัย และกิจวัตรประจำวัน ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และผูกพัน (Dovey, 1985, pp. 37–38) บ้านจึงเป็นพื้นที่ที่ผสานอดีต ปัจจุบัน และอนาคตเข้าด้วยกัน โดยประสบการณ์ในวัยเด็กอาจหล่อหลอมความรู้สึกคุ้นเคยต่อบ้านในอนาคตโดยไม่รู้ตัว (Pallasmaa, 1995, p. 135)

“บ้าน” และ “ความเป็นบ้าน” ถูกอธิบายได้จากหลายกระบวนการทัศน์ ด้วยเป็นพื้นที่ซับซ้อนซึ่งความหมายทางสังคม วัฒนธรรม และสัญลักษณ์ ปิแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) เป็นนักทฤษฎีสำคัญที่อธิบายว่า “บ้าน” และ “ความเป็นบ้าน” สัมพันธ์กับการก่อรูป และผลิตซ้ำของ “ฮาบิทัส”⁵ ตลอดจนทุนทางสังคม วัฒนธรรม และเชิงสัญลักษณ์ แม้งานของเขาจะตั้งอยู่บนฐานโครงสร้างนิยมและโครงสร้างนิยมทางภาษา แต่นัยสำคัญยังควรทบทวนพิจารณาเชื่อมโยงกับงานศึกษาที่วิพากษ์ และต่อขยาย ในฐานะทั้งต้นธารทางความคิดและจุดตั้งต้นของการถกเถียงเชิงทฤษฎี ที่ปัจจุบันพลวัตการศึกษาได้เคลื่อนตัวเข้าสู่กระบวนการทัศน์ใหม่ ๆ อาทิ กระบวนทัศน์

⁵ “ฮาบิทัส” ของบูร์ดิเยอ หมายถึง “ความเคยชินทางสังคมที่ฝังอยู่” ในตัวบุคคล ซึ่งก่อตัวจากประสบการณ์และเงื่อนไขทางสังคม ทำให้เรามีความเคยชิน วิถีคิด และรสนิยมที่ดูเหมือนธรรมชาติ แต่ที่จริงแล้วเป็นผลจากการซึมซับวัฒนธรรมและโครงสร้างทางสังคม (Bourdieu, 1990)

เชิงพื้นที่ (spatial Turn) ที่มองพื้นที่เป็นความสัมพันธ์ทางสังคม กระบวนทัศน์ การเคลื่อนย้าย (mobility Turn) ที่เน้นประสบการณ์บ้านในบริบทการย้ายถิ่นและการ ต่อรองอัตลักษณ์

วัตถุประสงค์

บทความชิ้นนี้ต้องการขยายกรอบความเข้าใจเรื่อง “ความเป็นบ้าน” ให้พ้นไปจากการมองบ้านในฐานะเป็นเพียงสิ่งปลูกสร้างทางกายภาพสู่การพิจารณาบ้าน ในฐานะ “สถานที่” (place) (Relph, 1976, p. 45) ที่แฝงความหมายทางสังคม วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ ผ่านกรอบการวิเคราะห์เชิงแนวคิดตามทฤษฎี “ฮาปิทัส” ของบูร์ดิเยอ ภายใต้คำถามว่าเราจะเข้าใจ “ความเป็นบ้าน” อย่างลึกซึ้งได้อย่างไร ในฐานะเป็นสถานที่ที่มีความหมายทางสังคม และวัฒนธรรม ที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ ประสบการณ์ และความทรงจำของผู้อยู่อาศัย

กรอบแนวคิดในการศึกษา

แนวคิดของบูร์ดิเยอ มองว่า “บ้าน” มิใช่เพียงสิ่งปลูกสร้างทางกายภาพ แต่คือสนามทางสังคมที่ฮาปิทัส ทุนและปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์ทำงานร่วมกัน ในการผลิต และคงไว้ซึ่งความหมายทางวัฒนธรรม โดย “บ้าน” สะท้อนรสนิยม อัตลักษณ์ และสถานะทางสังคมผ่านกิจวัตร และการจัดวางพื้นที่ที่ดูเหมือนสามัญ แต่มีนัยยะเชิงโครงสร้างลึกซึ้ง

วิธีดำเนินการศึกษา

บทความชิ้นนี้ทำความเข้าใจความหมายของ “ความเป็นบ้าน” ในฐานะพื้นที่ทางสังคม และวัฒนธรรม ผ่านประสบการณ์ส่วนบุคคล และชีวิตประจำวันของผู้คน (individual experience and everyday life) แบบแผนการปฏิบัติ (practices) ความทรงจำ (memory) และความรู้สึกที่เชื่อมโยง (affective attachment) กับ “บ้าน” โดยวิธีการ วิเคราะห์เอกสาร (documentary analysis) จากงานเขียนส่วนหนึ่งที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับ “บ้าน” ของบูร์ดิเยอทั้งในภาษาฝรั่งเศสและฉบับแปลภาษาอังกฤษ 11 ชิ้น ร่วมกับการเขียนของนักวิชาการที่นำแนวคิดไปต่อยอดทั้งในเชิงสนับสนุนและถกเถียง/ขยาย 13 ชิ้น โดยขอบเขตการศึกษา “บ้าน” ในฐานะพื้นที่ของฮาปิทัส ทุน และปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์

ผลการศึกษา

“ความเป็นบ้าน” ในความหมายของปีแอร์ บูร์ดิเยอ

ปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) เป็นนักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศสผู้ทรงอิทธิพลแห่งศตวรรษที่ 20 ผลงานของเขาครอบคลุมทั้งสังคมวิทยา มานุษยวิทยา การศึกษาวรรณกรรม และวัฒนธรรม บูร์ดิเยอเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางจากการพัฒนาแนวคิดสำคัญ เช่น ฮาปีทัสหรือความเคยชิน สนาม และ ทุนทางสังคม วัฒนธรรม และสัญลักษณ์ (social capital, cultural capital, symbolic capital) ช่วยอธิบายกลไกการผลิตซ้ำของอำนาจ และความไม่เท่าเทียมในสังคม ตัวอย่างเช่น งาน Outline of a theory of practice (Bourdieu, 1977) ได้เสนอแนวคิด ฮาปีทัสเพื่ออธิบายพฤติกรรมมนุษย์ในบริบทโครงสร้างทางสังคม โดยเน้นว่าปัจเจกบุคคลมิได้ถูกกำหนดโดยโครงสร้างเพียงอย่างเดียว หากแต่กระทำการผ่านการเรียนรู้ และความเคยชินที่สั่งสมมาจากประสบการณ์ชีวิตในแต่ละบริบท งาน Distinction: A social critique of the judgement of taste (Bourdieu, 1984) วิเคราะห์รสนิยมทางวัฒนธรรมว่าเป็นเครื่องมือที่ใช้สร้าง และคงไว้ซึ่งชนชั้นทางสังคม

การศึกษา “ความเป็นบ้าน” จากงานเขียนของบูร์ดิเยอจัดได้ว่ามีความสำคัญและน่าสนใจ เนื่องจากแนวคิดของเขาโดยเฉพาะเรื่อง “ฮาปีทัส” และ “ทุน” เปิดมุมมองในการทำความเข้าใจ “บ้าน” ที่ไม่ใช่เพียงในฐานะวัตถุ แต่ในฐานะ “พื้นที่ทางสังคม” ที่สะท้อนตัวตน อัตลักษณ์ และโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่ซับซ้อน บูร์ดิเยอ (Bourdieu, 2005, p. 19) เห็นว่า “บ้าน” เป็นรากฐานทางกายภาพที่มีชีวิต และเป็นเงื่อนไขสำคัญในการดำรงอยู่ทางสังคม โดยขนาดและขอบเขตพื้นที่ของบ้านสะท้อนรสนิยมของเจ้าของ และทำหน้าที่เป็นระบบการจัดสรรเชิงสัญลักษณ์ที่แสดงสถานะในพื้นที่ทางสังคม กล่าวคือ บ้านไม่ใช่เพียงสิ่งปลูกสร้าง แต่ประกอบด้วยคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม นอกจากนี้ บูร์ดิเยอ แยกความหมายของ “house” ออกจาก “home” ไว้อย่างชัดเจนใน The Social Structures of the Economy (Bourdieu, 2005) โดย “house” เน้นในมิติทางวัตถุของที่อยู่อาศัย ขณะที่ “home” สะท้อนมิติของประสบการณ์ กิจกรรม และความหมายเชิงสัญลักษณ์ “บ้าน” จึงไม่ใช่สิ่งที่เข้าใจได้จากโครงสร้างทางกายภาพเพียงอย่างเดียว (Bourdieu, 2005, pp. 24–25) หากแต่ต้องพิจารณาพร้อมกับบริบททางสังคมวัฒนธรรม ประสบการณ์ส่วนบุคคล และกาลเวลา เพื่อเข้าใจ “ปรากฏการณ์ของความเป็นบ้าน” (the phenomenon of home) อย่างรอบด้านด้วย

ในงาน *Le déracinement* บูร์ดิเยอ และซาเยด (Bourdieu & Sayad, 1964) ศึกษาผลกระทบของนโยบายอาณานิคมในแอลจีเรียที่บีบบังคับให้ชนเผ่าเบอร์เบอร์ทางตอนเหนือย้ายถิ่นฐานจากภูเขาสูงแคมป์ที่จัดตั้งขึ้นใหม่ โดยอ้างว่าเป็นมาตรการด้านความมั่นคงในการควบคุมพื้นที่ของแนวร่วมปลดปล่อยแห่งชาติ (National Liberation Front) ส่งผลให้ประชากรราวหนึ่งในสี่ต้องโยกย้ายใน ค.ศ.1960 (Bourdieu, 2004, pp. 445–446) การศึกษานี้เกิดจากงานภาคสนามระหว่าง ค.ศ.1959–1960 ที่บูร์ดิเยอและซาเยดสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในแคมป์ และบันทึกภาพหมู่บ้านบนภูเขาที่ถูกทำลายโดยกองทัพฝรั่งเศส เช่น เจบาบรา (Djebabra) และเคอร์เครา (Kerkera) ที่ได้ทำลายวิถีชีวิตดั้งเดิมจากการรวมที่อยู่อาศัยกับพื้นที่ผลิต และพื้นที่ใช้สอยที่สะท้อนอัตลักษณ์ของกลุ่มไว้ด้วยกัน (Bourdieu & Sayad, 1964, pp. 59–75) โดยวิเคราะห์ไว้ว่า การบังคับโยกย้ายชาวเบอร์เบอร์จากภูเขาสูงแคมป์ภายใต้ระบบอาณานิคม ไม่ได้เป็นเพียงการเคลื่อนย้ายทางกายภาพ แต่คือ การรื้อถอน “ความเป็นบ้าน” ที่ประกอบด้วยระบบโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม และวัฒนธรรม เป็นการรื้อถอนพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ที่ฝังแน่นในวิถีชีวิตดั้งเดิม การจัดตั้งค่ายตั้งถิ่นฐานใหม่ด้วยแนวลาดหนาม และการควบคุมพื้นที่อย่างเข้มงวด ไม่เพียงเปลี่ยนภูมิทัศน์ทางกายภาพ แต่ยังทำลายความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมระหว่างที่อยู่อาศัย การผลิต และอัตลักษณ์ทางสังคม (Bourdieu & Sayad, 1964, pp. 26, 59–75) ผังแคมป์ใหม่ถูกออกแบบเพื่อควบคุม ไม่ใช่เพื่ออยู่อาศัยอย่างมีความหมาย ซึ่งชี้ให้เห็นว่า “สถาปัตยกรรม” และ “การจัดสรรพื้นที่” มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของผู้คน (Bourdieu, 2007) การออกแบบพื้นที่เช่นนี้เป็นเสมือนเครื่องมือทางอำนาจ เมื่อบ้านถูกทำลายหรือออกแบบใหม่โดยปราศจากความเข้าใจทางวัฒนธรรม นั่นคือการ “ถอนราก” (*déracinement*) ความทรงจำ อัตลักษณ์ และระบบคุณค่าของชุมชนอย่างเป็นระบบ (Bourdieu, 1979) ด้วยบ้านของชนเผ่าคาบิลแบบดั้งเดิม ไม่ใช่แค่ที่พักอาศัย แต่เป็นพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ ที่สะท้อนโครงสร้างครอบครัว ความเชื่อทางเพศ สายสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และพิธีกรรมทางสังคม (Bourdieu, 1970b, 1990) บูร์ดิเยอ มองว่าการแทรกแซงเช่นนี้เป็นกลยุทธ์ของรัฐอาณานิคมที่มุ่งควบคุมวิถีชีวิตผ่านพื้นที่ ด้วยเป้าหมายทางการเมือง และเศรษฐกิจ (Bourdieu, 2007, p. 27) การบังคับย้ายถิ่นจึงไม่ใช่เพียงการโยกย้ายทางกายภาพ แต่คือการแยกผู้คนออกจากระบบสัญลักษณ์ที่ให้ความหมายต่อการดำรงอยู่ (Bourdieu, 1979, p. ix) การแทรกแซงพื้นที่อยู่อาศัยจึงเป็นการรื้อถอนระบบสัญลักษณ์ที่ฝังอยู่ในวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ (Bourdieu & Sayad, 1964, p. 26)

สะท้อนถึงพลังของการออกแบบพื้นที่ว่าเป็นเครื่องมือทางอำนาจที่สามารถเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทั้งระบบได้

ต่อมาเพื่อเข้าใจระบบความหมายนี้ บูร์ดิเยอ (Bourdieu, 1960; 1970a; 1970b) ได้รวบรวมข้อมูลภาคสนามจากหมู่บ้านในภูมิภาคคาบิเลีย และแคมป์ที่ตั้งถิ่นฐานขึ้นใหม่ จากภาพถ่าย บันทึกสนาม บทสัมภาษณ์ (Bourdieu, 1977, p. 204) ครอบคลุมองค์ประกอบทางวัฒนธรรมหลายด้าน เช่น ปฏิทินการเพาะปลูก การจัดโครงสร้างบ้าน และชุมชน ความสัมพันธ์ทางเพศ พิธีกรรมทางสังคม การผลิตอาหารงานหัตถกรรม บทกวี และเพลงพื้นบ้าน มาจัดทำดัชนี (Bourdieu, 1990, p. 8) เพื่อวิเคราะห์ “บ้านคาบิล” ในฐานะโครงสร้างสัญลักษณ์ที่สะท้อนจักรวาลวิทยาและโครงสร้างสังคมของชาวแอลจีเรีย อาทิ การจัดวางพื้นที่ตามหลักคู่ตรงข้าม ชาย-หญิง กลางวัน-กลางคืน มนุษย์-สัตว์ ซึ่งเชื่อมโยงระหว่างร่างกาย วัตถุ และความเชื่อ (Bourdieu, 1970b, pp. 153, 160) และยืนยันว่าบ้านไม่ใช่เพียงที่อยู่อาศัย แต่เป็นระบบสัญลักษณ์ที่ดำรงวัฒนธรรมไว้ผ่านประสบการณ์ของร่างกายและประวัติศาสตร์ทางสังคม (Bourdieu, 1990, p. 8)

บูร์ดิเยออธิบายว่า “บ้าน” ของชนเผ่าคาบิลเป็นโครงสร้างสี่เหลี่ยมผืนผ้า ทำจากหินที่ไม่ผ่านการตกแต่ง มีประตูสองบาน และพื้นที่ใช้สอยเดียว แบ่งออกเป็นสองส่วนโดยผนังเตี้ย ส่วนใหญ่ของพื้นที่ ประมาณสองในสามเป็นพื้นที่อยู่อาศัย ประกอบด้วยเตาผิง พื้นที่ปรุงอาหาร และบริเวณทอดผ้า ส่วนที่เหลือประมาณหนึ่งในสามซึ่งมีดกว่า ใช้เป็นคอกสัตว์ และที่เก็บน้ำ เขาเสนอว่ารูปแบบของบ้านสะท้อนระบบความเชื่อ และพิธีกรรมตามตำนานของชาวคาบิล (Kabyle mythico-ritual system) ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของโครงสร้างสังคม (Bourdieu, 1970b, p. 160) และยืนยันว่าบ้านถูกจัดระบบตามโครงสร้างแบบคู่ตรงข้าม (binary oppositions) เช่นเดียวกับหลักการระบบสัญลักษณ์ของวัฒนธรรม โดยแสดงออกผ่านลักษณะสถาปัตยกรรม เช่น การจัดวางอาคาร ผังบริเวณ และองค์ประกอบของพื้นที่ภายในบ้าน

สำหรับความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้ามระหว่างชาย-หญิงในเชิงสัญลักษณ์ บูร์ดิเยอ (Bourdieu, 1970b, p. 160) วิเคราะห์ว่า ภายในพื้นที่บ้านของชนเผ่าคาบิลชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ที่ผู้ชายถูกเชื่อมโยงกับแสงสว่าง และโลกภายนอก ขณะที่ผู้หญิงถูกเชื่อมโยงกับพื้นที่ภายใน และแสงสว่างภายในบ้าน บ้านจึงถูกนิยามในฐานะพื้นที่ที่แบ่งแยกกันอย่างชัดเจนตามมิติเพศสภาพ โดยผู้ชายมีความสัมพันธ์กับการเคลื่อนไหวออกไปภายนอก ในขณะที่ผู้หญิงเกี่ยวข้องกับทั้งการเคลื่อนไหวเข้าและออกจากบ้าน ส่วนแนวคิดเรื่องทิศทางได้สะท้อนการแบ่งแยก

โดยผนังด้านทิศตะวันตกซึ่งอยู่ภายในเชื่อมโยงกับแสงสว่างที่ส่องผ่านจากประตูทางเข้าทิศตะวันออก จึงถูกเรียกว่า “กำแพงแห่งแสงสว่าง” (the wall of light) ซึ่งสัมพันธ์กับรุ่งอรุณ ฤดูใบไม้ผลิ ความอุดมสมบูรณ์ และกิจกรรมการทอผ้า ในทางตรงกันข้าม ผนังทิศตะวันออกที่อยู่ภายในบ้านเป็น “กำแพงแห่งความมืดมิด” (the wall of darkness) เนื่องจากอยู่ตรงข้ามกับแหล่งกำเนิดแสง และมีความสัมพันธ์กับพื้นที่เก็บน้ำ ที่นอนของผู้ชาย และคอกสัตว์ซึ่งอยู่ในจุดลึกสุดของบ้าน (Bourdieu, 1970b, p. 168) บัวร์ดิเยอยังชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์คู่ตรงข้ามระหว่างชาย-หญิงนี้สะท้อนถึงระบบสัญลักษณ์ที่มีรากฐานจากคู่ตรงข้ามระดับพื้นฐานอื่น ๆ อาทิ ธรรมชาติ-วัฒนธรรม ซึ่งปรากฏในผังเชิงสัญลักษณ์ และการใช้พื้นที่ภายในบ้านตัวอย่างของความเป็นคู่ที่แสดงออกในพื้นที่ทางกายภาพ ได้แก่ ด้านทิศเหนือของบ้านสำหรับสัตว์-ด้านทิศใต้สำหรับมนุษย์ พื้นที่ต่ำ-สูง ความมืด-ความสว่าง โคลนและมูลสัตว์-พื้นแข็งที่ปูด้วยหิน ห้องเก็บอาหารเปียก-ห้องเก็บอาหารแห้ง ที่นอนของผู้หญิง-ที่นอนของผู้ชาย รวมถึงกิจกรรมที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ เช่น การสืบพันธุ์ การเกิด และการตาย-กิจกรรมทางวัฒนธรรมอย่างการทำอาหาร การถักทอ และการต้อนรับแขก (Bourdieu, 1970b, p. 168)

นอกจากนี้ บัวร์ดิเยอนำการวิเคราะห์คู่ตรงข้ามแบบโครงสร้างนิยมของ เลวี-สเตราส์ (Levi-Strauss) มาใช้ แต่ขยายแนวคิดโดยเชื่อมโยงโครงสร้างเหล่านี้กับการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน เขาวิพากษ์แนวคิดโครงสร้างนิยมที่มองความหมายเป็นเพียงรหัสคงที่ โดยเสนอว่า ความหมายถูกผลิต และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การกระทำของปัจเจกภายใต้บริบทเฉพาะทางสังคมและวัฒนธรรม (Jenkins, 2002, pp. 34-35) ความหมายของพื้นที่ภายในบ้านจึงมีใช้ผลจากตำแหน่งในโครงสร้างเท่านั้น แต่ยังสัมพันธ์กับเพศสภาพ (Bourdieu, 1970b, pp. 156-168) ทั่นคดีและการรับรู้ของร่างกาย สำหรับบัวร์ดิเยอ บ้านของชาวคาบิลเป็นระบบที่จัดตามชุดของความขัดแย้งที่คล้ายคลึงกัน (Bourdieu, 1979, p. 140) เช่น คน-สัตว์ ไฟ-น้ำ แสงสว่าง-ความมืด หฐหร-ต่ำต้อย ซึ่งสะท้อนโครงสร้างทางสังคมในชีวิตประจำวัน เขายังศึกษาปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับบ้าน เช่น ปฏิทินเกษตรกรรม ระบบญาติ การผลิตงานฝีมือ พิธีกรรมทางศาสนา และศิลปะพื้นบ้าน ซึ่งทั้งหมดถูกรวบรวมและวิเคราะห์ในเชิงโครงสร้าง เพื่อแสดงให้เห็นถึงระบบสัญลักษณ์ที่ฝังแน่นในวิถีชีวิตของชาวคาบิล (Bourdieu, 1990, p. 8) เมื่อพิจารณาแล้วแนวคิดเรื่อง “ความเป็นบ้าน” ในงานของ บัวร์ดิเยอไม่ได้ถูกเสนอในเชิงกายภาพหรือพื้นที่เพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นการวิเคราะห์ “บ้าน” ในฐานะระบบสัญลักษณ์ที่ฝังแน่นอยู่ในโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม และร่างกาย (embodied structure of meaning)

ซึ่งสะท้อนวิธีคิดแบบโครงสร้างนิยม (structuralism) ความเข้าใจนี้มีได้จำกัดอยู่เพียงในมิติทางวัฒนธรรม หากแต่เชื่อมโยงกับทฤษฎีว่าด้วยปฏิบัติการ (theory of practice) ของปierre บูร์ดิเยอ ที่เสนอให้มอง “บ้าน” ในฐานะสนามของการผลิต และปฏิบัติการทางสังคม (field of social production and practices) ซึ่งแฝงไว้ด้วยทุน สถานะ และอำนาจทางสัญลักษณ์ (Bourdieu, 1977, 19) “บ้าน” จึงเป็นพื้นที่ที่ “ฮาปิตัส” โครงสร้างของการรับรู้ และปฏิบัติที่ฝังในตัวบุคคล ได้ถูกหล่อหลอม ถ่ายทอด และดำรงอยู่ผ่านรุ่นสู่รุ่น รวมถึง “ความเป็นบ้าน” สัมพันธ์กับการควบคุมการจัดระเบียบ และการเลือกปฏิบัติในเชิงอำนาจ (Bourdieu & Sayad, 1964; Bourdieu, 2007) ด้วย แม้งานของปierre บูร์ดิเยอมีพลังอธิบาย “บ้าน” ในฐานะระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ลึกซึ้งและซับซ้อน แต่ก็มีผู้วิพากษ์ไว้ว่า เขาให้ความสำคัญกับโครงสร้างมากกว่าประสบการณ์เชิงอารมณ์หรือความรู้สึกของปัจเจกในการรับรู้ “ความเป็นบ้าน” (Benjamin, Stea & Saile, 1995; Pallasmaa, 1995) อีกทั้ง การเน้นอำนาจเชิงโครงสร้างอาจลดทอนศักยภาพของปัจเจกในการต่อต้านหรือเปลี่ยนแปลงความหมายของบ้านผ่านปฏิบัติการในชีวิตประจำวันด้วย (Lewin, 2001; Zeitlyn, 2012)

โดยสรุป จากแนวคิดของปierre บูร์ดิเยอเปิดพื้นที่ใหม่ให้เข้าใจว่า “บ้าน” ไม่ใช่เพียงที่อยู่อาศัย แต่คือสนามทางสังคมที่ทุน ฮาปิตัส และอำนาจทำงานร่วมกันอย่างลึกซึ้ง โดยเสนอว่า “บ้าน” มีความสัมพันธ์กับประเด็นต่าง ๆ เช่น บ้านกับฮาปิตัส บ้านคือพื้นที่ที่ฮาปิตัสถูกผลิตซ้ำผ่านประสบการณ์และกิจกรรมในชีวิตประจำวัน (Bourdieu, 1977, 1990) บ้านสัมพันธ์กับทุนหลากหลายประเภท เช่น ทุนวัฒนธรรม สังคม และสัญลักษณ์ ที่ปฏิบัติการร่วมกันในการสร้างความหมาย (Bourdieu, 1984, 1990) บ้านกับมิติสังคม-สัญลักษณ์ บ้านเป็นระบบสัญลักษณ์ที่สะท้อนความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น เพศ ชนชั้น และสถานะ (Bourdieu, 2005) บ้านกับเพศสภาพ การจัดวางพื้นที่ภายในบ้านสะท้อนความสัมพันธ์ทางเพศ เช่น พื้นที่ หญิง-ชาย และอำนาจภายในบ้าน (Bourdieu, 1970b; Zeitlyn, 2012) บ้านกับโครงสร้างคู่ตรงข้าม และการเปลี่ยนผ่านสู่ปฏิบัตินิยม แม้บ้านจะถูกจัดวางตามโครงสร้างแบบคู่ตรงข้าม แต่กระบวนการปฏิบัติก็สร้างความหมายใหม่อย่างเป็นพลวัต (Dovey, 1985) เป็นต้น

กังสดาลแห่งแนวคิด “ความเป็นบ้าน” ของปierre บูร์ดิเยอ

แนวคิดจากผลงานของปierre บูร์ดิเยอมีอิทธิพล และสร้างแรงบันดาลใจให้กับนักวิชาการรุ่นหลังอีกหลายคนในการค้นหาความหมายของ “ความเป็นบ้าน” อาทิ นิโคลัส แพ็ควูด (Packwood, 2003) ได้วิเคราะห์แนวคิดเรื่อง “บ้าน” โดยอิงจากทฤษฎีของปierre บูร์ดิเยอ ซึ่งมองว่า “บ้าน” มิได้มีความสำคัญเฉพาะเชิงกายภาพ

หรือเศรษฐศาสตร์เท่านั้น หากแต่เป็นกลไกเชิงสัญลักษณ์ที่สะท้อนความสัมพันธ์ทางสังคม และการเมืองของการอยู่อาศัย โดยเน้นว่าการตัดสินใจเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยไม่ใช่เพียงเรื่องของปัจเจกในตลาดเสรี แต่เกี่ยวพันกับกลุ่มทางสังคม อาทิ ครอบครัว หรือกิจการ ซึ่งดำเนินกลยุทธ์ภายใต้โครงสร้างของ “ฮาปัทส” และ “สนาม” ที่ซับซ้อน แพ็คคูยังชี้ว่า บัวร์ดิเยอเปลี่ยนกรณีเฉพาะของตลาดที่อยู่อาศัยในฝรั่งเศสให้กลายเป็นตัวอย่างของการวิพากษ์โครงสร้างเชิงอุปมาในเศรษฐศาสตร์และสังคมวิทยา พร้อมอ้างอิงกลับไปยังงานภาคสนามของบัวร์ดิเยอในแอลจีเรีย ซึ่งเน้นว่า “บ้านของชนเผ่าคาบิล” เป็นระบบเชิงสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างแบบคู่ตรงข้าม โดยสะท้อนระบบความเชื่อ จักรวาลวิทยา และการจัดระเบียบทางสังคมภายในพื้นที่

เอลิซาเบธ บี. ซิลวา และเดวิด ไรท์ (Silva & Wright, 2009) วิเคราะห์บ้านในฐานะพื้นที่ทางสังคมที่มีนัยเชิงสัญลักษณ์ และเศรษฐกิจ โดยมองว่าบ้านไม่ใช่เพียงสิ่งปลูกสร้างทางกายภาพแต่เป็นทรัพย์สินที่สะท้อนสถานภาพชนชั้น การลงทุนเพื่ออนาคต และทุนทางวัฒนธรรมในรูปแบบเฉพาะ เป็นตัวอย่างสำคัญของการนำแนวคิดทุนทางวัฒนธรรมของ บัวร์ดิเยอ (Bourdieu, 1984) มาประยุกต์ใช้เพื่อทำความเข้าใจ “บ้าน” ในฐานะพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ที่สะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม การวิเคราะห์ของทั้งสองแสดงให้เห็นว่า บ้านไม่ได้เป็นเพียงสถานที่สำหรับอยู่อาศัยหรือการบริโภควัฒนธรรมส่วนบุคคลเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นสนามทางวัฒนธรรม (cultural field) ที่ปัจเจกชนใช้ในการแสดงออกถึงสถานภาพทางสังคม ความเป็นตัวตน และความชอบที่มีรากฐานมาจากทุนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ทุนทางเทคนิค (technical capital) ทุนทางอารมณ์ (emotional capital) และทุนทางสังคม (social capital) พื้นที่ภายในบ้าน รวมถึงวัตถุที่ใช้ตกแต่ง ถูกเลือก และจัดสรรให้สอดคล้องกับรสนิยม (taste) และอัตลักษณ์ของผู้อยู่อาศัย ซึ่งเป็นผลของกระบวนการสั่งสมทางวัฒนธรรมที่เกิดจากประสบการณ์ทางการศึกษา และพื้นฐานชนชั้น

ผลการวิเคราะห์ของซิลวา และไรท์ ยังชี้ข้อจำกัดของการอธิบายความเป็นบ้านผ่านกรอบชนชั้นในเชิงกลไก ว่าการครอบครองบ้านในรูปแบบต่าง ๆ ไม่สามารถจำแนกสถานภาพชนชั้นได้อย่างชัดเจน ในทางกลับกัน ปัจจัยอย่างทักษะฝีมือด้านเทคนิค (technical skills) ความเชี่ยวชาญในการตกแต่ง การมีบทบาทในการตัดสินใจ (โดยเฉพาะบทบาทของผู้หญิง) และลักษณะทางสุนทรีย์ของบ้านกลายเป็นดัชนีที่ชัดเจนยิ่งกว่าของความแตกต่างทางชนชั้น ซึ่งทำหน้าที่ “เครื่องหมายของความแตกต่าง”

(mark of distinction) ที่สะท้อนถึงความพยายามในการวางตำแหน่งทางสังคม นอกจากนี้ อายุยังเป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อรูปแบบบรรณนิยม และความสามารถในการเข้าถึงที่อยู่อาศัย โดยกลุ่มคนรุ่นใหม่มักให้ความสำคัญกับการออกแบบที่ร่วมสมัย ในขณะที่กลุ่มผู้สูงอายุมักนิยมบ้านที่มี “ลักษณะเฉพาะตัว” (character) สอดคล้องกับแนวโน้มของการแสวงหาความมั่นคง ความต่อเนื่อง และความทรงจำ

งานของไซธลิน (Zeitlyn, 2012) วิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างครอบครัวคาบิล (Kabyle) และซิลเฮติ (Sylheti) เพื่อสนับสนุนแนวคิดฮาปิตัส ว่าโครงสร้างของพื้นที่อยู่อาศัยส่งผลต่อกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (socialization) ของเด็ก ๆ ซึ่งเป็นไปในแนวทางเดียวกับที่บูร์ดิเยอเสนอว่า พื้นที่ว่างเป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการจัดระบบอาคารที่ยืดหยุ่น ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า พื้นที่ว่างในบ้านซิลเฮติไม่ได้เป็นเพียงภาพสะท้อนของระบบความเชื่อเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่หล่อหลอมและสร้างฮาปิตัสภายในตัวมันเอง ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ การปฏิบัติการแยกพื้นที่ระหว่างสาธารณะกับส่วนตัว หรือระหว่างชายกับหญิง พื้นที่ด้านหลังบ้านซึ่งถูกจัดให้เป็นเขตสตรี มักใช้เวลาในครัว และบริเวณซักล้าง ซึ่งลักษณะของพื้นที่นั้นค่อนข้างแออัด ร้อนชื้น และไม่มีอากาศถ่ายเท ขณะที่พื้นที่ด้านหน้าบ้านซึ่งเปิดโล่ง อากาศดี และมีบ่อน้ำ กลับถูกครอบครองโดยผู้ชาย พื้นที่ดังกล่าวจึงไม่เพียงแสดงถึงความไม่สมดุลของโครงสร้างทางเพศ และชนชั้นเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ที่สร้างซ้ำความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และบ่มเพาะฮาปิตัสผ่านการใช้ชีวิตประจำวันของสมาชิกในบ้านด้วย

แนวคิดเรื่องวัยเด็ก และเพศสภาพในงานของไซธลิน ยังแสดงผ่านการใช้งานและการเข้าถึงพื้นที่ในบ้านชนบทของชาวซิลเฮติ และพลัดถิ่นลอนดอน ซึ่งถูกจำกัดและควบคุมผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมภายในบ้าน (socialization within the home) เด็กเชื้อสายอังกฤษ-บังคลาเทศ (British Bangladeshi) ที่เรียนรู้วัฒนธรรมของตนผ่านการเยี่ยมเยียนบ้านในซิลเฮติ (Sylheti) แต่ฮาปิตัสของพวกเขายังถูกกำหนดโดยบริบทของการใช้ชีวิตในพลัดถิ่น โรงเรียน และชุมชนในลอนดอน ซึ่งมีความแตกต่างจากบริบทดั้งเดิมอย่างมาก กระบวนการเตรียมพื้นที่ทางกายภาพจึงนำไปสู่ปฏิบัติการที่เปลี่ยนแปลง และการแปลความหมายใหม่ของรูปแบบการใช้ชีวิตดั้งเดิม

นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างฮาปิตัสกับสถานที่ (place) ทางทฤษฎีของบูร์ดิเยอนั้นฮาปิตัสไม่ได้ถูกผูกติดอย่างแน่นนอนกับสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง แต่สามารถปรับตัว และเปลี่ยนแปลงตามบริบทได้ งานของเคลลีและลูซัส (Kelly &

Lusis, 2006, pp. 835–845) ได้ชี้ให้เห็นว่า กรณีของผู้อพยพชาวฟิลิปปินส์ในแคนาดา ฮาบีตัสมักจะถูกยึดโยงกับสถานที่ต้นกำเนิด และมีแนวโน้มจะถูกกระทำซ้ำผ่านกฎเกณฑ์ดั้งเดิมแม้ในสถานการณ์ใหม่ ทั้งคู่เสนอว่า กระบวนการนี้อาจนำไปสู่การสร้างฮาบีตัสแบบข้ามชาติ (transnational habitus) ซึ่งรวมลักษณะของสถานที่เดิม และสถานที่ใหม่เข้าด้วยกัน ทำให้พื้นที่อยู่อาศัยกลายเป็นสังคมที่มีพลวัตมากกว่าจะเป็นเพียงโครงสร้างทางกายภาพ

งานศึกษาของ เฮิร์ชซอน (Hirschon, 2012) เรื่อง *Bourdieu in Olympus: The symbolic character of the Karpathiko house* นำแนวคิดของบูร์ดิเยอว่าด้วยบ้านและวัฒนธรรมมาใช้ในการวิเคราะห์ “บ้าน” ว่า ไม่ใช่วัตถุหรือเครื่องมือสำหรับการอยู่อาศัย แต่เป็นจักรวาลที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยลอกเลียนแบบการสร้างสรรค์ตามแบบของพระเจ้า ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงมิติทางสัญลักษณ์ และศักดิ์สิทธิ์ของบ้านในฐานะ “จักรวาลจำลอง” (microcosm) ของมนุษย์ ในบริบทของบ้านคาร์ปาติโก (Karpathiko) ซึ่งตั้งอยู่ในสังคมที่ยังคงรักษาธรรมเนียมประเพณี บ้านถูกจัดโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ ที่โซฟา (the sofas) ซึ่งเป็นพื้นที่ยกพื้นสูงในบ้าน ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชีวิตครอบครัว และการสืบพันธุ์ ทั้งยังเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สะท้อนคุณค่าทางวัฒนธรรม สังคม และศาสนาอย่างเข้มข้น โซฟาไม่ได้มีเพียงบทบาททางกายภาพในฐานะพื้นที่หลับนอน แต่ยังบรรจุสิ่งของ และเครื่องใช้ที่มีความหมายในเชิงสัญลักษณ์ เช่น ภาชนะใส่น้ำมัน ไวน์ น้ำผึ้ง (แทนของเหลวศักดิ์สิทธิ์ และอาหารที่บำรุงร่างกาย) เมล็ดพืช และอาหารแห้ง (แทนความอุดมสมบูรณ์) และพื้น (แทนไฟ ครอบครัว และความอบอุ่น)

งานด้านชาติพันธุ์วรรณาของซามานานี และเลนฮาร์ด (Samanani & Lenhard, 2019) ได้เสนอให้พิจารณา “บ้าน” ไม่เพียงในฐานะสิ่งที่ถูกผลิตขึ้นโดยโครงสร้าง หากยังเป็นพื้นที่ของการ “เผชิญหน้า” และ “ต่อรอง” อย่างต่อเนื่องระหว่างอัตลักษณ์ของปัจเจกกับโครงสร้างทางสังคมที่กว้างกว่า พวกเขายังชี้ให้เห็นถึงความหลากหลายของ “ความเป็นบ้าน” ในฐานะประสบการณ์เฉพาะตัวซึ่งไม่สามารถนิยามได้โดยกรอบเดียว แต่ต้องอาศัยการรับฟังเสียงของผู้คน และการทำความเข้าใจบริบทที่หลากหลาย ความเป็นบ้านจึงกลายเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยความเปราะบาง ความผูกพัน และอำนาจ ซึ่งปัจเจกชนต่างใช้ทรัพยากร และทุนที่ตนมีอยู่ในการจัดวางตนเอง และต่อรองความหมายของการอยู่ร่วมในสังคม ซึ่งเมื่อมุมมองของ ซามานานี และเลนฮาร์ด ถูกวางทับกับแนวคิดของบูร์ดิเยอ จะเห็นได้ว่าการกระทำเชิงสัญลักษณ์

ที่เกิดขึ้นภายในบ้านไม่ได้เป็นเพียงการ “แสดงสถานะ” เท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มีความยืดหยุ่น พื้นที่ซึ่งปัจเจกใช้ในการต่อรองอัตลักษณ์ การเยียววาทความเปราะบาง หรือแม้แต่สร้างโลกที่แตกต่างจากความเป็นจริงภายนอก

ตัวอย่างงานวิเคราะห์เรื่อง “บ้าน” และ “พื้นที่อยู่อาศัย” ที่แม้จะศึกษาบริบทที่หลากหลาย แต่สะท้อนแนวคิดร่วมกับบัวร์ดิเยอในประเด็นหลักที่ว่า “บ้าน” เป็นพื้นที่ที่แสดงออกถึงระบบสัญลักษณ์ที่ฝังอยู่ในโครงสร้างสังคม อาทิ การแบ่งพื้นที่ภายใน-ภายนอกที่สัมพันธ์กับเพศสภาพ ความเป็นหญิง-ชาย การใช้พื้นที่ในฐานะพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์หรือพื้นที่ผลิตซ้ำของฮาปิตัสที่สะสมมาจากประสบการณ์ในอดีต (Bourdieu, 1977, 1990) ขณะที่งานของลอว์เรนซ์ (Lawrence, 1995) ได้นำเสนอมุมมองประวัติศาสตร์ว่าด้วยบ้านในฐานะระบบความหมายที่มีพลวัตตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทเมืองยุโรปหลังสงคราม ที่ “บ้าน” ถูกสร้างขึ้นใหม่ทั้งในทางวัตถุ และอุดมการณ์ เพื่อแสดงถึงการฟื้นฟูทางสังคม และเศรษฐกิจ มุมมองดังกล่าวสอดคล้องกับการตีความของโดว์วีย์ (Dovey, 1985) ที่เสนอว่า “ความเป็นบ้าน” มิใช่สิ่งตายตัว หากเป็นภาวะเชิงสัมพันธ์ (relational state) ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคง ความผูกพัน และอัตลักษณ์ ซึ่งเปลี่ยนแปลงได้ตามประสบการณ์ และบริบททางสังคม

ทั้งนี้ “บ้าน” มีความสัมพันธ์กับประเด็นต่าง ๆ เช่น บ้านกับทุนทางวัฒนธรรม บ้านสะสมและถ่ายทอดทุนทางวัฒนธรรมผ่านการจัดวางพื้นที่ การตกแต่ง และรสนิยม (Silva & Wright, 2009) บ้านกับขอบเขตของบ้าน ขอบเขตของบ้านครอบคลุมตั้งแต่พื้นที่ทางกายภาพจนถึงพื้นที่แห่งความหมายและจินตนาการ (Lawrence, 1995) บ้านกับมิติสังคม-สัญลักษณ์ บ้านเป็นระบบสัญลักษณ์ที่สะท้อนความสัมพันธ์ทางสังคมด้าน เพศ ชนชั้น และสถานะ (Hirschon, 2012) บ้านกับอารมณ์ จิตวิญญาณ และความทรงจำ บ้านคือพื้นที่แห่งความมั่นคง ความรู้สึกเป็นเจ้าของ และการจดจำที่ลึกซึ้ง (Dovey, 1985; Pallasmaa, 1995) บ้านกับบริบทข้ามวัฒนธรรม ความเป็นบ้านถูกแปลความใหม่ในบริบทผู้อพยพ แสดงออกถึงฮาปิตัสดั้งเดิมในพื้นที่ใหม่ (Kelly & Lusis, 2006; Zeitlyn, 2012) บ้านกับการดำรงอยู่ (being) บ้านไม่ใช่แค่สถานที่ แต่เป็นภาวะของการดำรงอยู่ซึ่งผูกพันกับประสบการณ์เชิงลึกของชีวิตประจำวัน (Jenkins, 2002) บ้านกับการปฏิบัติการทางสังคม บ้านเป็นพื้นที่ของการต่อรอง สร้างและแสดงออกถึงอัตลักษณ์ภายใต้โครงสร้างและทุน (Samanani & Lenhard, 2019)

บ้านกับเพศสภาพ การจัดวางพื้นที่ภายในบ้านสะท้อนความสัมพันธ์ทางเพศ เช่น พื้นที่หญิง/ชาย และอำนาจภายในบ้าน (Zeitlyn, 2012) บ้านกับการโยกย้ายถิ่นฐาน สาปิตัสแบบข้ามชาติสะท้อนว่าบ้านสามารถถูกผลิตซ้ำและปรับเปลี่ยนได้ตามบริบท การโยกย้าย (Kelly & Lusi, 2006; Lewin, 2001) บ้านกับโครงสร้างคู่ตรงข้าม และการเปลี่ยนผ่านสู่ปฏิบัติการนิยม แม้บ้านจะถูกจัดวางตามโครงสร้างแบบคู่ตรงข้าม แต่กระบวนการปฏิบัติก็สร้างความหมายใหม่อย่างมีพลวัต (Dovey, 1985) เป็นต้น ทั้งนี้ จากแนวคิดของบูร์ดิเยอที่เปิดพื้นที่ให้เข้าใจว่า “บ้าน” คือพื้นที่ทางสังคม ที่ทุน สาปิตัส และอำนาจทำงานร่วมกันอย่างลึกซึ้ง นักคิดร่วมสมัย เช่น แพ็ควูด (Packwood, 2003) ซิลวาและไรท์ (Silva & Wright, 2009) ไซธลิน (Zeitlyn, 2012) และ เฮิร์ชชอน (Hirschon, 2012) ได้ต่อยอดแนวคิดนี้ในการวิเคราะห์บ้านในฐานะพื้นที่ของการต่อรองความหมาย การแสดงออกทางชนชั้น และการจัดวางอัตลักษณ์ ในบริบทที่เปลี่ยนแปลง แนวคิดของบูร์ดิเยอจึงมีอิทธิพลสำคัญในการเป็นต้นธาร ของกรอบความเข้าใจเรื่อง “ความเป็นบ้าน” ให้ครอบคลุมทั้งมิติกายภาพ สังคม วัฒนธรรม และจิตวิญญาณ

อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษา บูร์ดิเยอไม่ได้ใช้คำ “ความเป็นบ้าน” โดยตรง แต่อธิบายจากการปะทะกันของสาปิตัส ทุน สนาม และปฏิบัติการหรือการจัดวางเชิงสัญลักษณ์ กล่าวคือ “ความเป็นบ้าน” เป็นผลของ สาปิตัส ในระดับกายกับอารมณ์ที่ฝังตัวผ่านแบบแผนการปฏิบัติที่ถูกกระทำซ้ำโดยไม่รู้ตัวในชีวิตประจำวัน (Bourdieu, 1977) ไม่ว่าจะเป็น พฤติกรรม ความเชื่อ รสนิยม และความคุ้นชิน ที่สามารถถ่ายทอดได้ด้วยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม และประสบการณ์ชีวิตในบริบทเฉพาะ สัมพันธ์กับการสะสมและแปลงทุน โดยมี “บ้าน” เป็นพื้นที่ของปฏิบัติการ (site of practice) ซึ่ง “บ้าน” ในที่นี้ไม่ใช่ “สนาม” (field) ด้วยตัวมันเอง แต่ “บ้าน” เป็นจุดตัดของหลายสนาม เช่น ครอบครัว ตลาดที่อยู่อาศัย ชนิตพันธุ์ และชนชั้น

บูร์ดิเยอเริ่มใช้สาปิตัสจากงานภาคสนามในแอลจีเรีย โดยการศึกษาชนเผ่าคาบิล ที่วางอยู่บนโครงสร้างคู่ตรงข้าม (Bourdieu, 1970a; 1970b) ซึ่งให้เห็นว่า “บ้าน” เป็นพื้นที่ปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์ สะท้อน และผลิตซ้ำโครงสร้างทางสังคม เพศ และอำนาจที่ฝังลึกอยู่ในวิถีชีวิต มากกว่าเป็นเพียงที่อยู่อาศัย (Bourdieu, 1990) และไม่ใช่วัตถุที่มีความเป็นกลาง โดยงานชิ้นต่อมาเขาเสนอว่า สาปิตัส ไม่ใช่กฎตายตัว แต่เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้คนสร้าง และปรับตัวกับสถานการณ์ใหม่ ๆ ได้ โดยสาปิตัส

เชื่อมโยงกับทุน ซึ่งบ้านก็เป็นพื้นที่ที่ฮาปิตัลถูกสร้างซ้ำ และแสดงออก (Bourdieu, 1977) บ้านจึงกลายเป็น “โลกกลับด้าน” (the world reversed) ที่สะท้อนโครงสร้างทางสังคม ในรูปแบบที่จับต้องได้ (Bourdieu, 1979) เกี่ยวกับความทรงจำร่วม รสนิยมทางวัฒนธรรม ด้วยฮาปิตัลกำหนดว่าทำไมรสนิยมเหล่านี้ไม่ใช่ “เลือกเสรี” แต่สืบทอดจากสภาพแวดล้อมทางชนชั้น (Bourdieu, 1984) ฮาปิตัลทำงานอย่างต่อเนื่อง ไม่เพียงอยู่ในความคิดแต่ฝังในร่างกาย (Bourdieu, 1990) บ้านจึงเป็นระบบสัญลักษณ์ ที่สะท้อนความสัมพันธ์ทางสังคม (Bourdieu, 2005) เป็นพื้นที่ของอารมณ์ ความผูกพัน และการก่อรูปอัตลักษณ์ (Bourdieu, 1984, 2007) ดังนั้น “ความเป็นบ้าน” ในความหมายของบูร์ดิเยอ จึงหมายถึงพื้นที่ทางสังคม-วัฒนธรรม ที่ทำงานเป็นระบบสัญลักษณ์ ที่หล่อหลอม และสะท้อนฮาปิตัลของปัจเจกและกลุ่มผ่านการจัดวางพื้นที่ กิจกรรม และความทรงจำ โดยมี “บ้าน” เป็นพื้นที่ที่ทุน และอำนาจทำงานสัมพันธ์ร่วมกัน เชิงโครงสร้าง

ทั้งนี้ แนวคิดเรื่อง “ความเป็นบ้าน” ของบูร์ดิเยอได้รับการต่อยอด “บ้าน” ไม่ได้เป็นเพียงสถานที่ที่มีอยู่โดยอิสระจากสังคม นักคิดหลายคนเสนอให้พิจารณาความเป็นบ้านในเชิงมโนทัศน์แบบบูรณาการมากขึ้น เช่น บ้านในสนามที่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ อัตลักษณ์ ความใกล้ชิด และความทรงจำเกิดขึ้นอย่างซับซ้อน (Dovey, 1985; Lawrence, 1995; Pallasmaa, 1995) “บ้าน” ในฐานะพื้นที่ที่ดำรงอยู่ภายในเครือข่ายของทุนทางสังคม และวัฒนธรรมอย่างมีนัยสำคัญ (Jenkins, 2002) บ้านเป็นพื้นที่ที่สะท้อนความสัมพันธ์ทางเพศ และอายุผ่านการจัดวางสถาปัตยกรรมเชิงสัญลักษณ์ ที่เป็นทั้งสถานที่อยู่อาศัย (dwelling) และการดำรงอยู่ (being) ที่ซึ่งความใกล้ชิด (intimacy) ความเป็นปัจเจก (individuality) ถูกแสดงออกและต่อรอง (Pallasmaa, 1995; Silva & Wright, 2009) ดังที่ปรากฏในงานของ เฮิร์ชอน (Hirschon, 2012) ในหมู่บ้านโอลิมโบส (Olymbos) โดยมองว่าพื้นที่ภายในบ้านเป็นระบบสัญลักษณ์ที่สร้างความหมายเกี่ยวกับเพศ วัย และลำดับชั้นทางสังคม ส่วนงานของ ไซท์ลิน (Zeitlyn, 2012) ที่วิเคราะห์บ้านของชาวลิทัวเนียในลอนดอน ว่าแม้สถาปัตยกรรมจะแปรเปลี่ยนไปตามบริบท แต่ระบบความหมายและการจัดการภายในยังสะท้อนฮาปิตัลดั้งเดิม สอดคล้องกับงานของเจนกินส์ (Jenkins, 2002) ซึ่งให้เห็นว่า ฮาปิตัลมิได้เป็นกลไกที่แข็งทื่อ หากแต่มีลักษณะยืดหยุ่น และเปลี่ยนแปลงได้ตามประสบการณ์ โดยเฉพาะในบริบทของการโยกย้ายถิ่นฐานหรือการเปลี่ยนผ่านทางสังคม ซึ่งความหมายของบ้านมักถูกเจรจา และประกอบสร้างขึ้นใหม่ผ่านกระบวนการระลึกถึง

อารมณ์ และการลงมือปฏิบัติ (practice) ในพื้นที่ต่าง ๆ อาทิ การจัดวางเฟอร์นิเจอร์ตามความทรงจำเดิม หรือการสร้างบรรยากาศที่ “รู้สึกว่าเป็นบ้าน” แม้ในพื้นที่แปลกใหม่ สิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนการทำงานร่วมกันของฮาปิตัสเดิม และบริบทใหม่ในสนามทางสังคมที่เปลี่ยนไป หรืองานของเลวิน (Lewin, 2001) ในกรณีของผู้อพยพพลูงวัยในแคนาดา ที่ปรับเปลี่ยนความหมายของบ้านตามความจำเป็นทางสังคม งานเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าฮาปิตัสของบูร์ดิเยอไม่ได้มีลักษณะตายตัว แต่ปรับเปลี่ยนได้ สามารถอธิบายบ้านเชื่อมโยงกับฮาปิตัสดั้งเดิมในบริบทการย้ายถิ่น การข้ามวัฒนธรรมอื่นได้ ซึ่งเชื่อมโยงกับงานศึกษาผลกระทบนโยบายอาณานิคมในแอลจีเรียของบูร์ดิเยอ (Bourdieu & Sayad, 1964) ที่กล่าวถึงการแทรกแซงพื้นที่อยู่อาศัยว่า การบังคับย้ายถิ่นเป็นเครื่องมืออำนาจในการรื้อถอนระบบสัญลักษณ์ที่ฝังอยู่ในวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบได้

อย่างไรก็ตาม งานของบูร์ดิเยอก็ถูกวิพากษ์ว่ามุ่งเน้นการอธิบายเชิงโครงสร้างนิยมจนละเลยมิติของอารมณ์ ความรู้สึกเป็นเจ้าของ หรือการใช้พื้นที่อย่างยืดหยุ่นในชีวิตประจำวัน (Lewin, 2001; Samanani & Lenhard, 2019) และงานด้านชาติพันธุ์วรรณนาของ ซามานานี และเลนฮาร์ด (Samanani & Lenhard, 2019) เสนอว่า “บ้าน” ยังเป็นพื้นที่ของการ “เผชิญหน้า” และ “ต่อรอง” อย่างต่อเนื่องระหว่างอัตลักษณ์ของปัจเจกกับโครงสร้างทางสังคมที่กว้างกว่า ด้วยเหตุนี้ การทำความเข้าใจบ้านจึงต้องมองผ่านเลนส์ของทั้งโครงสร้าง อำนาจ ความรู้สึก และประสบการณ์ โดยสรุปแล้วงานของบูร์ดิเยอ และนักวิชาการรุ่นหลังส่วนหนึ่งที่ต่อยอดแนวคิด มีประเด็นสำคัญต่าง ๆ ทั้งสนับสนุนและถกเถียง/ขยาย ดังแสดงในตาราง 1

ตาราง 1 แสดงประเด็นสำคัญของบูร์ดิเยอกับงานที่สนับสนุน และถกเถียง

ประเด็นสำคัญ	บูร์ดิเยอ	สนับสนุน	ถกเถียง/ขยาย
บ้านกับฮาปิตัส	บ้านคือพื้นที่ที่ฮาปิตัสถูกหล่อหลอม และผลิตซ้ำผ่านชีวิตประจำวัน (Bourdieu, 1977, 1990)	บ้านสะท้อนทุนและรสนิยม พร้อมแสดงให้เห็นว่าฮาปิตัสปรับเปลี่ยนได้ตามบริบท (Silva & Wright, 2009)	ความหมายของบ้านมิใช่แค่ผลผลิตของโครงสร้าง แต่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ และประสบการณ์ (Dovey, 1985)
		บ้าน ของผู้อพยพสะท้อนฮาปิตัสดั้งเดิม แม้ในบริบทใหม่ (Zeitlyn, 2012)	

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเด็นสำคัญ	บูร์ดิเยอ	สนับสนุน	ถกเถียง/ขยาย
บ้านกับสนาม	บ้านเป็นสนามที่ทุนสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ร่วมสร้างความหมาย (Bourdieu, 1984, 1990)	บ้านคือสนามความหมาย ที่ถูกจัดวางผ่านพลัง อำนาจเชิงสัญลักษณ์ (Dovey, 1985) บ้านสะท้อนสถานะ ผ่านวัตถุ และการจัดพื้นที่ ไม่ใช่แค่โครงสร้าง กายภาพ (Lawrence, 1995)	
บ้านเป็นแหล่ง สะสมทุน ทางวัฒนธรรม	บ้านสะสมและส่งต่อทุน ทางวัฒนธรรม สร้างอัตลักษณ์ และความต่อเนื่อง ทางวัฒนธรรม (Bourdieu, 1984)	บ้านก่อรูปวิถีชีวิต และค่านิยม ผ่านความ ทรงจำและความเป็น เจ้าของพื้นที่ (Lawrence, 1995) การจัดบ้านสะท้อน วัฒนธรรมเดิม ถ่ายทอด ทุนวัฒนธรรมข้ามภูมิภาค และรุ่น (Zeitlyn, 2012)	บ้านในฐานะ “ความมั่นคง” ของการ ถ่ายทอดทุนข้ามรุ่น ไม่จริงเสมอไป เมื่อผู้อพยพพลัดถิ่น ปรับความหมาย ตามบริบท (Lewin, 2001) ความหมาย ของบ้านอาจคลุมเครือ ในฐานะพื้นที่ของทุน หรืออัตลักษณ์ด้วย ขึ้นอยู่กับเงื่อนไข ทางประสบการณ์ ของผู้อาศัย (Dovey, 1985)
บ้านกับขอบเขต ของบ้าน	บ้านไม่ได้จำกัดแค่พื้นที่ กายภาพ แต่คือสนาม ทางสังคมที่ทุน อำนาจ และความสัมพันธ์ ถูกจัดวาง และผลิตซ้ำ ผ่านปฏิบัติการในชีวิต ประจำวัน (Bourdieu, 1977)		ความหมายของบ้าน ยืดหยุ่น ครอบคลุม ตั้งแต่ห้องพักถึงชาติ ขึ้นอยู่กับบริบท และประสบการณ์ (Lawrence, 1995)

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเด็นสำคัญ	บุรดิเยอ	สนับสนุน	ถกเถียง/ขยาย
บ้านกับมิติสังคม และสัญลักษณ์	บ้านเป็นสนาม สัญลักษณ์ที่สะท้อน รสนิยม อุดมการณ์ และสถานะทางสังคม (Bourdieu, 2005)	บ้านเข้ารหัสคุณค่า ทางวัฒนธรรมผ่าน การจัดวางสิ่งของ และพื้นที่ (Hirschon, 2012) บ้านเป็นระบบ ภาษาที่เผยแพร่ทางสังคม และระเบียบวัฒนธรรม (Lévi-Strauss, 1983)	บ้านคือ “ที่หลบภัย ทางจิตใจ” (psychic refuge) ที่ก่อรูป ความทรงจำ และอัตลักษณ์ ผ่านประสบการณ์ ประสาทสัมผัส (Pallasmaa, 1995)
บ้านกับอารมณ์ จิตวิญญาณและ ความทรงจำ	บ้าน (คาบิล) สะท้อน จักรวาลวิทยา ระบบญาติและเพศ ผ่านการจัดวางเชิง สัญลักษณ์ (Bourdieu, 1970b) บ้านเป็นสื่อ ความทรงจำที่ฝัง ในร่างกายผ่านฮาปัทส (Bourdieu, 1990)		บุรดิเยอลดทอนอารมณ์ ในฮาปัทส (Relph, 1976) บ้านให้ความรู้สึกปลอดภัย ความเป็นส่วนตัว และเชื่อมโยงกับอดีต และความทรงจำ (Pallasmaa, 1995)
บ้านกับบริบท ข้ามวัฒนธรรม	ฮาปัทสไม่ตายตัว แต่ปรับเปลี่ยนได้ เมื่อเจอสถานใหม่ (Bourdieu, 1977, 1990)	(ผู้อพยพเสตียังใช้) รูปแบบบ้านสะท้อน ฮาปัทสดั้งเดิมในบริบท ใหม่ (Zeitlyn, 2012) บ้านคือพื้นที่ของความจำ และอัตลักษณ์ที่เปิดรับ การเปลี่ยนแปลง (Lawrence, 1995; Pallasmaa, 1995) บ้านไม่ใช่แค่สิ่งปลูกสร้าง แต่เป็นพื้นที่ที่ฮาปัทส หล่อหลอม อัตลักษณ์ และความมั่นคง แม้ย้ายถิ่น (Lewin, 2001)	

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเด็นสำคัญ	บูร์ดิเยอ	สนับสนุน	ถกเถียง/ขยาย
บ้านกับการดำรงอยู่	บ้านคือสนามแห่งอำนาจที่ทุนหลากหลายร่วมกันกำหนดความหมายของการดำรงอยู่ (Bourdieu, 1984, 1990)	บ้านเชื่อมโยงการดำรงอยู่กับความทรงจำและอารมณ์อย่างลึกซึ้ง (Pallasmaa, 1995) บ้านคือสนามแห่งการดำรงอยู่ที่สหภาพทำงานผ่านความคุ้นชินโดยไม่ต้องไตร่ตรอง (Jenkins, 2002)	บ้านเป็นประสบการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ การรู้สึกไร้บ้านชี้ให้เห็นว่าการดำรงอยู่ (being) ไม่จำกัดแค่การเป็นเจ้าของ (Dovey, 1985) บ้านมีหลายระดับ ตั้งแต่ห้องถึงชาติ สะท้อนการดำรงอยู่ ถูกประกอบสร้างจากบริบทและประสบการณ์เฉพาะ (Lawrence, 1995)
บ้านกับการปฏิบัติการทางสังคม	บ้านคือ “สนาม” ที่ทุนและอำนาจทำงานร่วมกันเชิงปฏิบัติการในการผลิต และรักษาความหมายทางสังคม (Bourdieu, 1977, 1984, 1990)	บ้านเป็นสัญลักษณ์ที่จัดวางทุนทางเพศ อายุ และศักดิ์ศรีในลำดับชั้นครัวเรือน (Hirschon, 2012) บ้านสะท้อนทุนและรสนิยมผ่านวัตถุและการจัดวาง (Silva & Wright, 2009) บ้านเผยแพร่คุณค่าและอำนาจผ่านการจัดพื้นที่ ชี้ตำแหน่งทางสังคมของผู้อยู่อาศัย (Lawrence, 1995)	บ้านไม่ใช่เพียงสนามของทุน แต่คือพื้นที่แห่งความหมายที่หลากหลายและไม่มั่นคง (Dovey, 1985) บ้านคือ “ที่หลบภัยทางจิตใจ” ที่ประสบการณ์ส่วนตัวยากจะอธิบายด้วยโครงสร้างสังคมเพียงอย่างเดียว (Pallasmaa, 1995)

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเด็นสำคัญ	บุรีดิเยอ	สนับสนุน	ถกเถียง/ขยาย
บ้านกับเพศสภาพ	บ้านที่บ้านแสดง บทบาทและอำนาจ ทางเพศ เช่น เสากลางบ้าน แทนศูนย์อำนาจชาย (Bourdieu, 1970b, 1977)	พื้นที่บ้านไม่เป็นกลาง แต่กำกับด้วยอำนาจ ทางเพศและสัญลักษณ์ ซึ่งส่งผลต่อความรู้สึก มั่นคง และความทรงจำ (Pallasmaa, 1995) บ้านผลิตซ้ำ gendered dispositions ผ่านการ จัดวางพื้นที่ชาย-หญิง (Dovey, 1985)	
บ้านกับการโยกย้าย ถิ่นฐาน	การพลัดถิ่นทำลาย โครงสร้างทาง วัฒนธรรมของ “ความเป็นบ้าน” และ สร้างความแปลกแยก (Bourdieu & Sayad, 1964; Bourdieu, 2004, 2007)		รูปแบบการจัดบ้าน ของผู้อพยพสะท้อน ฮาบีตัสเดิมแม้เปลี่ยน ถิ่นฐาน เช่น ลิลเฮติ ในลอนดอน (Zeitlyn, 2012)
บ้านกับโครงสร้าง คู่ตรงข้าม	บ้านคาบิลจัดวาง ตามคู่ตรงข้าม เช่น ชาย-หญิง สว่าง-มืด สะท้อนโครงสร้าง วัฒนธรรม (Bourdieu, 1970b, 1977)	บ้านเป็นระบบ สัญลักษณ์ที่ใช้ คู่ตรงข้าม เช่น ร้อน-เย็น กลางวัน-กลางคืน ในการจัดระเบียบ สังคม (Lévi-Strauss, 1983) บ้านคาร์ปาติโก สะท้อนคู่ตรงข้าม เช่น สาธารณะ-ส่วนตัว ชาย-หญิง แสดงลำดับ อำนาจในครัวเรือน (Hirschon, 2012)	โครงสร้างคู่ตรงข้าม ละเอียดประสพการณ์ และความหมายที่เบลอ เช่น ความรู้สึกพลัดถิ่น หรือเพศที่ไม่ตายตัว (Dovey, 1985) บ้านสัมพันธ์กับ อารมณ์ ความทรงจำ และประสาทสัมผัส ไม่จำกัดแค่โครงสร้าง คู่ตรงข้าม (Pallasmaa, 1995)

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเด็นสำคัญ	บูร์ดิเยอ	สนับสนุน	ถกเถียง/ขยาย
บ้านกับการเปลี่ยนผ่าน	ความหมายของบ้าน	ความหมายของบ้าน	
จากโครงสร้างนิยม	ไม่ตายตัว	ไม่ตายตัวแต่ก่อรูป	
สู่ปฏิบัติการนิยม	แต่เปลี่ยนแปลง	ผ่านปฏิบัติการ	
	ผ่านปฏิบัติการ	และปฏิสัมพันธ์	
	ของปัจเจกในบริบท	ในสนามทางสังคม	
	เฉพาะ (Bourdieu, 1979)	(Jenkins, 2002)	

ที่มา: ผู้วิจัย

สรุปผลการศึกษา

ภายใต้คำถามว่า เราจะเข้าใจ “ความเป็นบ้าน” อย่างไร ซึ่งได้อย่างไร เมื่อศึกษาผ่านกรอบแนวคิดของบูร์ดิเยอ “ความเป็นบ้าน” ปรากฏในฐานะผลลัพธ์ของความสัมพันธ์ระหว่าง ฮาบิทัส และทุน ที่ปัจเจก “กระทำซ้ำ” (re-enact) อยู่ในนั้นอย่างต่อเนื่อง (Bourdieu, 1977, 1984) ด้วยเป็นความเคยชินทางสังคมที่ฝังอยู่ในตัวบุคคล ซึ่งก่อตัวจากประสบการณ์และเงื่อนไขทางสังคม ทำให้เกิดความคุ้นเคย วิถีคิด และรสนิยมที่ดูเหมือนธรรมชาติ แต่ที่จริงแล้วเป็นผลจากการซึมซับวัฒนธรรม และโครงสร้างทางสังคม (Bourdieu, 1990) ซึ่งทำให้ “บ้าน” และ “ความเป็นบ้าน” กลายเป็นพื้นที่ที่ความหมายไม่ได้ถูกกำหนดตายตัว อาจเปลี่ยนแปลงได้เมื่อปัจเจกหรือกลุ่มเผชิญกับบริบทใหม่ อย่างการโยกย้ายถิ่นฐานหรือการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Samanani & Lenhard, 2019) อันจะสะท้อนโครงสร้างชนชั้น การต่อรองเชิงอัตลักษณ์ และการลงหลักปักฐานของฮาบิทัสที่ผู้อยู่อาศัยแบกรับ และกระทำผ่านชีวิตประจำวัน (Bourdieu, 1990; Lawrence, 1995) โดยมี “บ้าน” เป็นพื้นที่แห่งการสร้างความหมาย ความแตกต่าง และความทรงจำที่ฝังอยู่ในเนื้อแท้ของชีวิตทางสังคม

การใช้กรอบแนวคิดของบูร์ดิเยอในการศึกษาบ้านยังมีนัยสำคัญต่อทิศทางการศึกษาในปัจจุบัน แม้ว่างานของเขาจะอยู่บนฐานโครงสร้างนิยม และโครงสร้างนิยมทางภาษา แต่การกลับมาทบทวนทำให้เราเห็นว่า “บ้าน” คือพื้นที่ที่สามารถอธิบายได้ ทั้งในมิติการผลิตซ้ำทางสังคม และการต่อรองความหมายร่วมสมัย

โดยการเปิดมุมมองใหม่ต่อ “ความเป็นบ้าน” ในฐานะความสัมพันธ์ทางสังคม และพื้นที่การเคลื่อนย้ายอัตลักษณ์ จำต้องอาศัยการบูรณาการกับกระบวนทัศน์ จากศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อมองบ้านในฐานะ “สถานที่” (place) ที่มีชีวิต และเป็นผลลัพธ์ ของการต่อรองทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง “ความเป็นบ้าน” มิได้ตายตัว แต่ยืดหยุ่น และลื่นไหล ขึ้นอยู่กับบริบท เวลา และประสบการณ์เฉพาะของแต่ละบุคคล อันจะ ต่อยอดในการศึกษาสังคมร่วมสมัยได้อย่างมีพลัง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

ถ้าเรามองว่า “บ้าน” คือ “โลก” ขนาดย่อมที่เราไม่ได้สร้างขึ้นเพื่ออยู่อาศัย เท่านั้น บริบท “ความเป็นบ้าน” เป็น “การดำรงอยู่” (being) ของสิ่งที่สร้างตัวตน เราในเชิงลึก “เรา” คือ สิ่งมีชีวิตที่ถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อมของ “บ้าน” ที่สัมพันธ์ทุกองศาของการดำรงอยู่ร่วมกัน (co-being) กับสิ่งอื่น ๆ ในทุกระดับที่ประสาน เป็นหนึ่งเดียวกัน ผ่านอารมณ์ ความรู้สึก ความเป็นตัวตน รสนิยม ความรัก ความทรงจำ และจินตนาการที่หล่อหลอมจิตวิญญาณเราไว้ด้วยกัน ดังนั้น การประกอบสร้าง “ความเป็นบ้าน” ที่มีคุณภาพ จึงมิใช่เพียงมีพื้นที่ของการอยู่อาศัย หากเป็นการสร้างสรรค์พื้นที่ของการผลิตซ้ำ และการต่อรองความหมายเพื่อมอบ คุณค่าให้กับ “โลก” ด้วย “บ้าน” คือเงื่อนไขเชิงสัญลักษณ์ที่ทำให้มนุษย์สามารถรับรู้ เรียนรู้ และสร้างตัวตนภายใต้ความสัมพันธ์เชิงสังคม และวัฒนธรรมที่ไม่เคยหยุดนิ่ง

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

การศึกษา “ความเป็นบ้าน” ผ่านเลนส์จากศาสตร์อื่น ๆ ในลักษณะสหวิทยาการ (interdisciplinary) จะเปิดทางให้เราตั้งคำถามกับ “บ้าน” ในยุคแห่งการย้ายถิ่น และการใช้ชีวิตร่วมกับสิ่งแวดล้อมที่ไม่แน่นอนภายใต้โลกาภิวัตน์ เช่น เรื่องบ้าน ในฐานะพื้นที่ผลิตซ้ำฮาปัทส การเปลี่ยนแปลงความหมายของบ้านภายใต้บริบท ของการย้ายถิ่น ความสัมพันธ์ระหว่างการออกแบบบ้านกับอัตลักษณ์ทางเพศ พื้นที่ คักดีลิตี้ในบ้าน บ้านและความทรงจำของการบูรณะบ้านเก่า ความเป็นบ้านในบริบท ของผู้อพยพหรือความรู้สึกไร้บ้าน (homelessness) ความเป็นบ้านกับการครอบครอง หรือความเป็นเจ้าของ บ้านกับสัตว์เลี้ยง บ้านในฐานะตลาด และผลผลิต เชิงสัญลักษณ์-เศรษฐกิจ หรือ “ความเป็นบ้าน” ที่สัมพันธ์กับการเคลื่อนตัวเข้าสู่ กระบวนทัศน์ใหม่ ๆ เช่น กระบวนทัศน์เชิงพื้นที่ (spatial turn) ที่มองพื้นที่เป็น ความสัมพันธ์ทางสังคม กระบวนทัศน์การเคลื่อนย้าย (mobility turn) ที่เน้น

ประสบการณ์บ้านในบริบทการย้ายถิ่น และการต่อรองอัตลักษณ์ บ้านกับกระบวนการทัศน์เชิงอารมณ์/ความรู้สึก (affective turn) บ้านกับวัตถุ และโครงสร้างทางวัตถุที่หล่อหลอมความสัมพันธ์ทางสังคม (materiality turn) บ้านกับโลกดิจิทัล และสื่อกลาง (digital/media turn) อันช่วยเปิดมิติใหม่ของ “ความเป็นบ้าน” ให้เห็นว่า “บ้าน” มิได้หยุดอยู่ที่การเป็นพื้นที่ของโครงสร้างทางอำนาจ และการเคลื่อนย้าย แต่ยังเป็นพื้นที่ของอารมณ์ วัตถุ และสื่อ ที่ผูกพันกับวิถีชีวิตและความทรงจำร่วมสมัย

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย ความหมายที่ซ่อนอยู่ในโลกหลากหลายมิติของ “ความเป็นบ้าน” ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนสนับสนุนการวิจัย นวัตกรรมและบริการวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

References

- Benjamin, D. N., Stea, D., & Saile, D. (Eds.). (1995). *The home: Words, interpretations, meanings, and environments*. London: Avebury.
- Bourdieu, P. (1960). *Deux essais sur la société kabyle: Le sentiment de l'honneur dans la société kabyle; La maison kabyle ou le monde renversé*. Paris, France: Publication ronéotypée.
- Bourdieu, P. (1970a). La maison kabyle ou le monde renversé. In J. Pouillon & P. Maranda (Eds.), *Échanges et communications: Mélanges offerts à Claude Lévi-Strauss à l'occasion de son 60ème anniversaire* (pp. 739–758). Paris: Mouton.
- Bourdieu, P. (1970b). The Berber house or the world reversed. *Social Science Information*, 9(2), 151–170. <https://doi.org/10.1177/053901847000900213>
- Bourdieu, P. (1977 [1972]). *Outline of a theory of practice* (R. Nice, Trans.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1979 [1977]). *Algeria 1960: The disenchantment of the world: The Kabyle house or the world reversed. essays* (R. Nice, Trans.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1984 [1979]). *Distinction: A social critique of the judgement of taste* (R. Nice, Trans.). Cambridge: Harvard University Press.

- Bourdieu, P. (1990 [1980]). *The logic of practice* (R. Nice, Trans.). Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (2004). *Algerian landing*. *Ethnography*, 5(4), 415–443. <https://doi.org/10.1177/1466138104048826>
- Bourdieu, P. (2005). *The social structures of the economy*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (2007). Pictures from Algeria. *Sociology*, 41(1), 22–27.
- Bourdieu, P., & Sayad, A. (1964). *Le déracinement: La crise de l'agriculture traditionnelle en Algérie*. Paris: Les Éditions de Minuit.
- Dovey, K. (1985). Home and homelessness. In I. Altman & C. M. Werner (Eds.), *Home environments* (Vol. 8, pp. 33–64). New York, NY: Plenum Press.
- Hirschon, R. (2012). *Bourdieu in Olymbos: The symbolic character of the Karpathiko house*. Retrieved March 19, 2013, from <https://www.anthro.ox.ac.uk/fileadmin/image/staff/Associate/30-Bourdieu.pdf>
- Jenkins, R. (2002). *Pierre Bourdieu* (2nd ed.). New York: Routledge.
- Kelly, P. F., & Lusi, T. (2006). Migration and the transnational habitus: Evidence from Canada and the Philippines. *Environment and Planning A*, 38(5), 835–845. <https://doi.org/10.1068/a37214>
- Lawrence, R. J. (1995). Deciphering home: An integrative historical perspective. In D. N. Benjamin, D. Stea, & D. Saile (Eds.), *The home: Words, interpretations, meanings, and environments* (pp. 53–68). Aldershot: Avebury.
- Lévi-Strauss, C. (1983). *The raw and the cooked*. Chicago: Chicago University Press.
- Lewin, F. A. (2001). The meaning of home among elderly immigrants: Directions for future research and theoretical development. *Housing Studies*, 16(3), 353–370. <https://doi.org/10.1080/02673030120049715>
- Packwood, N. (2003). At the wall of darkness: Pierre Bourdieu, 1930–2002. *Space and Culture*, 6(1), 5–8. <https://doi.org/10.1177/1206331202238963>

- Pallasmaa, J. (1995). Identity, intimacy and domicile: Notes on the phenomenology of home. In D. N. Benjamin, D. Stea, & D. Saile (Eds.), *The home: Words, interpretations, meanings, and environments* (pp. 131–147). Aldershot: Avebury.
- Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. London: Pion.
- Samanani, F., & Lenhard, J. (2019). *Home: Ethnographic encounters*. London: Routledge.
- Silva, E. B., & Wright, D. (2009). Displaying desire and distinction in housing. *Cultural Sociology*, 3(1), 31–50. <https://doi.org/10.1177/1749975508100654>
- Zeitlyn, B. (2012). The Sylheti Bari and the London flat. *Space and Culture*, 15(4), 317–329. <https://doi.org/10.1177/1206331212452367>